

SURİYE ENERJİ SEKTÖRÜNÜN YENİDEN İNŞASINDA FİNANSMAN VE ÖDEME MİMARİSİ: ULUSLARARASI KARŞILAŞTIRMALI DENEYİMLER IŞIĞINDA BİR DEĞERLENDİRME VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

*FINANCING AND PAYMENT ARCHITECTURE IN THE RECONSTRUCTION OF SYRIA'S ENERGY
SECTOR: A COMPARATIVE ASSESSMENT AND POLICY PROPOSAL IN LIGHT OF INTERNATIONAL
EXPERIENCE*

Oğuzhan AKYENER & Mehmet APAYDIN

Öz

Suriye'de siyasi istikrarın kalıcı hâle gelmesi, petrol, doğal gaz ve elektrik altyapısının yeniden işler hâle getirilmesiyle yakından bağlantılıdır. Bunun için uluslararası yatırımcıların güven duyacağı, ödemelerin izlenebildiği ve para transferlerinin kesintisiz olarak gerçekleştirilebildiği bir yapıya ihtiyaç vardır. Makalede Farrell ve Newman'ın (2019) silahlandırılmış karşılıklı bağımlılık yaklaşımı ile bankacılıkta risk azaltma (de-risking) yazını birlikte ele alınmaktadır. Irak Kalkınma Fonu, Avrupa-İran INSTEX mekanizması ve Libya'da donmuş varlıkların çözülmesine ilişkin uygulamalar karşılaştırılarak Suriye enerji sektörü için kullanılabilecek araçlar tartışılmaktadır. Elde edilen bulgular, hukuki yaptırımların kaldırılmasının tek başına yeterli olmadığını; emanet hesapların, çok taraflı garantilerin, ihracat kredi kuruluşlarının ve yeniden kurulacak muhabir bankacılık ilişkilerinin birbirini tamamlayan unsurlar olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Suriye, enerji finansmanı, yatırım sonrası dönem, silahlandırılmış karşılıklı bağımlılık, risk azaltma (de-risking), muhabir bankacılık, emanet hesap mimarisi

I. Giriş

On dört yılı aşan iç savaşın ardından Suriye'nin önündeki temel meselelerden biri, ekonomik hayatı yeniden işler hâle getirmektir. Petrol, doğal gaz ve elektrik sektörlerinin durumları bu sürecin merkezinde yer almaktadır. Enerji altyapısının onarılması yalnızca üretim ve tüketim açısından değil, kamu hizmetlerinin devamlılığı ve devlet kapasitesinin yeniden kurulması bakımından da önem taşımaktadır. Elektrik arzındaki iyileşme, gündelik yaşamı doğrudan etkilediği gibi ülkeye yatırım yapmayı düşünen şirketler için de somut bir güven göstergesi olacaktır. Ancak gerekli yatırımların büyüklüğü, uluslararası finansman ve güvenilir ödeme kanalları olmadan ilerlemenin zor olduğunu göstermektedir.

Kırılgan ve gelişmekte olan ekonomilerde enerji yatırımlarının önündeki engel yalnızca kaynak kıtlığı değildir. Sermayenin pahalı olması ve risklerin yatırımcılar arasında dengeli biçimde paylaşılamaması da yatırımları sınırlamaktadır. IEA ve IFC (2023) özel sermayenin bu ülkelere yönelmesinde kamu kaynaklarının, garantilerin ve risk azaltıcı araçların önemli rol oynadığını belirtmektedir. Suriye açısından yeniden inşa, yalnızca petrol ve doğal gaz üretiminin tekrar başlatılması şeklinde düşünülmemelidir. Elektrik santrallerinin ve şebekenin onarılması, teknik kayıpların azaltılması, yerel arzın güvenilir hâle getirilmesi ve uygun projelerde yenilenebilir enerji seçeneklerinin değerlendirilmesi aynı programın parçalarıdır. Bu alanların yatırım tutarları ve geri dönüş süreleri farklı olduğundan, bütün projelere uygulanacak tek bir finansman modeli gerçekçi görünmemektedir.

2025'ten itibaren Şam, Londra ve Washington bağlantılı iş toplantıları Suriye enerji sektörünü yeniden yatırım gündemine taşımıştır. Syrian-British Business Council tarafından Temmuz 2026'da Şam'da düzenlenen "Building a Diversified Economy" konferansı bunlardan biridir (SANA, 2026; Arab News, 2026). Şirketlerin gündeme getirdiği sorun artık yalnızca yaptırım mevzuatı değildir. Bankacılık kanallarının sınırlı çalışması ve yüksek tutarlı ödemelerin nasıl yapılacağı konusundaki belirsizlik önemini korumaktadır. Suriye Yatırım Otoritesi Direktörü Talal Al Hilali de Avrupa'daki bir hesaptan Suriye'ye büyük tutarda para göndermenin hâlen güç olduğunu ifade etmektedir (The National, 2026). Bu tablo, hukuki serbestleşmenin yatırım kararlarına hemen yansımadığını ortaya koymaktadır.

Buradaki temel soru şudur: Hukuki engeller azalırken fiili finansal erişim neden aynı hızda iyileşmemektedir? Makale bu soruyu üç noktadan ele almaktadır:

- Öncelikle, yaptırımlar hafifledikten sonra da bankacılık erişimindeki gecikmenin neden sürdüğü açıklanmaktadır.
- Ardından Irak, İran ve Libya deneyimlerinden Suriye enerji sektörü bakımından çıkarılabilecek sonuçlar değerlendirilmektedir.
- Son olarak emanet hesaplar, garanti araçları, muhabir bankacılık ilişkileri ve Körfez kaynaklı finansmanın birlikte nasıl kullanılabileceği tartışılmaktadır.
- İzleyen bölümlerde kuramsal çerçeve ve yöntem açıklandıktan sonra Suriye'deki hukuki dönüşüm, de-risking sorunu, ülke örnekleri, politika seçenekleri, çalışmanın sınırlılıkları ve enerji kaynakları üzerindeki rekabet ele alınmaktadır.

II. Kuramsal Çerçeve

Farrell ve Newman'ın (2019) silahlandırılmış karşılıklı bağımlılık kuramı çalışmanın temel dayanağını oluşturmaktadır. SWIFT, dolar takas sistemi ve muhabir bankacılık ağı gibi merkezî finansal altyapılara hâkim olan devletler bu konumlarından siyasi baskı aracı olarak yararlanabilmektedir. Kuram bunu iki etkiyle açıklamaktadır: ağ üzerinden bilgi edinmeyi sağlayan panoptikon etkisi ve belirli aktörlerin sisteme erişimini kesmeye imkân veren boğaz noktası etkisi (chokepoint effect). Suriye'ye yönelik uzun süreli yaptırımlar, finansal ağların bu şekilde kullanılmasına açık bir örnek sunmaktadır.

II.I. Kalıntı Boğaz Noktası Etkisi

Suriye örneği, boğaz noktası etkisinin yaptırımlar gevşediğinde bir anda ortadan kalkmadığını göstermektedir. Bankaların yıllar içinde oluşturduğu iç kontrol kuralları, ülke risk sınıflandırmaları ve muhabir banka tercihleri yeni hukuki duruma hemen uyum sağlamayabilir. Makalede bu devamlılık "kalıntı boğaz noktası etkisi" (residual chokepoint effect) olarak adlandırılmaktadır. Kavram, aşırı uyum (overcompliance) tartışmasıyla bağlantılıdır; ancak burada vurgu tek bir bankanın tutumundan çok, ihtiyatlı davranışın ödeme zincirinin farklı halkalarında tekrar edilmesine yapılmaktadır. Gerçek faydalanıcının, fonun kullanım yerinin veya karşı tarafın yeterince doğrulanamaması bu eğilimi daha da güçlendirmektedir.

II.II. Bilgi Asimetrisi ve Finansman Maliyeti

Bu gecikmeyi finans yazınındaki bilgi asimetrisi ve kredi tayinlaması yaklaşımıyla da açıklamak mümkündür. Stiglitz ve Weiss'e (1981) göre bankalar, borçlunun ya da projenin riskini sağlıklı biçimde ölçemediğinde yalnızca daha yüksek faiz istemekle yetinmeyebilir; kredi miktarını azaltabilir veya işlemi tümüyle reddedebilir. Suriye bağlantılı enerji projelerinde ortaklık yapıları, gerçek faydalanıcılar, varlıkların mülkiyeti ve sözleşme tarafları hakkında yeterli bilgi bulunmaması benzer bir sonuç yaratabilir. Bu yüzden yaptırımların kaldırılmış olması bir projeyi kendiliğinden bankalar açısından kredi verilebilir hâle getirmez. Bağımsız denetim, açık raporlama ve fon hareketlerinin izlenebilirliği, yönetişimin yanında finansmana erişim açısından da önemlidir.

Enerji yatırımlarında başlangıç harcamasının yüksek, geri ödeme süresinin ise uzun olması ülke riskinin finansman koşullarına etkisini artırmaktadır. Döviz transferindeki güçlükler, sözleşmelerin uygulanması veya siyasi istikrar konusundaki tereddütler borç verenlerin talep ettiği risk primine yansiyabilir. IEA (2024), gelişmekte olan ekonomilerde enerji yatırımlarının önündeki başlıca sorunlardan birinin yüksek sermaye maliyeti olduğunu belirtmektedir. Bu bakımdan emanet hesaplar, garantiler ve bağımsız gözetim yalnızca ödemelerin nasıl yapılacağını düzenlemez; yatırımcı ve bankaların üstlendiği belirsizliği de azaltabilir.

II.III. Bankacılıkta De-risking Yaklaşımı

Kuramsal çerçevenin diğer ayağını bankacılıkta de-risking yazını oluşturmaktadır. El Taraboulsi-McCarthy (2022), Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya yönelik fon transferlerinde yaşanan sorunların yalnızca yaptırım kurallarından kaynaklanmadığını, bankaların risk kavramını farklı biçimlerde yorumladığını göstermektedir. Gordon vd. (2018) tarafından yürütülen, 11 çalıştay ve 297 katılımcıya dayanan araştırma da Suriye'ye insani yardım gönderen kuruluşların karşılaştığı sonuçları sayısal olarak ortaya koymaktadır. Araştırmaya göre kullanılabilir nakit miktarı herhangi bir anda en az yüzde 35 azalmakta ve fonlar geçmiş uygulamalara göre üç ila beş ay daha uzun süre beklemektedir.

Silahlandırılmış karşılıklı bağımlılık çalışmaları daha çok finansal ağların devletler tarafından nasıl kullanıldığına, de-risking araştırmaları ise çoğunlukla insani yardım ve sivil toplum kuruluşlarının karşılaştığı sorunlara eğilmektedir. Ticari enerji yatırımları bu iki alanın kesişiminde daha az incelenmiştir. Burada amaç, bankaların işlem yapmasını varsayımsal olarak zorunlu kabul etmek değil; bilgi eksikliği, ödeme riski ve uyum maliyetlerinin hangi araçlarla azaltılabileceğini tartışmaktır.

III. Yöntem

Çalışmada nitel karşılaştırmalı vaka analizi yöntemi kullanılmıştır. Irak, İran-Avrupa INSTEX deneyimi ve Libya; hidrokarbon gelirlerinin önemi, uluslararası mali kısıtlarla karşılaşmaları ve dış finansal sisteme yeniden bağlanma ihtiyaçları bakımından Suriye ile bazı ortak özellikler taşımaktadır. Öte yandan her örnek farklı bir kurumsal düzenlemeyi temsil etmektedir. Irak'ta uluslararası gözetim altında bir gelir hesabı kurulmuş, INSTEX'te alternatif bir ödeme kanalı denenmiş, Libya'da ise varlıklar kademeli biçimde serbest bırakılmıştır. Bu çeşitlilik, araçların hangi şartlarda işe yaradığını ve nerelerde yetersiz kaldığını birlikte görmeye imkân vermektedir.

Araştırmada BMGK'nın 1483 sayılı kararı, ABD Dışişleri Bakanlığı açıklamaları, OFAC genel lisansları ve 2026 NDAA metni gibi birincil belgelerin yanı sıra akademik çalışmalar, kurum raporları ve güncel haberler kullanılmıştır. Hukuki veya güncel nitelikteki bilgiler mümkün olduğunca birden fazla kaynaktan kontrol edilmiştir. Veri toplama 10

Temmuz 2026 tarihinde sonlandırılmıştır. Bu nedenle çalışma, ABD'nin Suriye'yi "Devlet Destekli Terörizm" listesinden çıkarma sürecinin henüz sonuçlanmadığı bir dönemin koşullarını yansıtmaktadır.

IV. Suriye'de Yaptırım Rejiminin Dönüşümü: Hukuki Belirsizlikten Kurumsal Normalleşmeye

IV.I. Caesar Yasası'nın İlgası

Aralık 2024'te Esad rejiminin çöküşünün ardından Washington yönetimi kademeli bir yaptırım gevşetme politikası izlemiştir. Süreç Ocak 2025'te Genel Lisans 24 ile başlamış, Mayıs 2025'te Genel Lisans 25 ve Caesar Yasası'nın 180 günlük askıya alınmasıyla devam etmiş, 30 Haziran 2025 tarihli Başkanlık Kararnamesiyle kapsamlı yaptırım programı sona erdirilmiştir (Amerika Birleşik Devletleri Hazine Bakanlığı Yabancı Varlıkları Kontrol Ofisi [OFAC], t.y.). Sürecin belirleyici aşaması, 18 Aralık 2025'te 2026 Mali Yılı Ulusal Savunma Yetkilendirme Yasası (NDAA) kapsamında Caesar Yasası'nın kayıtsız şartsız ilga edilmesidir (Alpert & Salzman, 2025; Curtis, 2025). Bu adım üçüncü ülke şirketleri ve finansal kuruluşları için geçerli ikincil yaptırım riskini büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır.

Syrian Network for Human Rights (2025) bu ilganın herhangi bir otomatik geri sıçrama mekanizması içermediğini, dolayısıyla kalıcı bir hukuki dönüşüme işaret ettiğini vurgulamaktadır. Ne var ki hukuki yaptırım mimarisinin kalkması, bankacılık kanallarının otomatik olarak açılması anlamına gelmez. II. Bölümde tanımlanan kalıntı boğaz noktası etkisi tam da burada devreye girer: finansal kurumların risk iştahı, hukuki serbestlikten çok daha yavaş bir uyum eğrisi izler.

IV.II. "Devlet Destekli Terörizm" Listesinden Çıkarılma Süreci

Bu çalışmanın kaleme alındığı sırada sürecin en güncel halkası yaşanmıştır. ABD Dışişleri Bakanı Marco Rubio, 8 Temmuz 2026'da Başkan Trump'ın Suriye'yi "Devlet Destekli Terörizm" (State Sponsor of Terrorism – SST) listesinden çıkarma niyetini Kongre'ye resmen bildirdiğini açıklamıştır; bildirim 45 günlük bir ön ihbar süreci başlatmaktadır (Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı, 2026; Semafor, 2026). 1979'dan bu yana Suriye üzerinde asılı duran son büyük yapısal yaptırım katmanının kaldırılması anlamına gelen bu adım, enerji şirketleri açısından özel bir önem taşımaktadır: Chevron ve ConocoPhillips gibi şirketlerin Suriye'nin devlet petrol şirketiyle imzaladığı anlaşmalar, tam da bu listeden çıkarılmanın yaratacağı hukuki netlik beklentisiyle şekillenmiştir (Semafor, 2026).

Washington Institute'tan Jacobson (2025), SST listesinden çıkarılmanın hangi hukuki mekanizma üzerinden yürütüldüğünün önemli olduğunu belirtir: "altı aylık gözden geçirme" hükmü — Küba ve Kuzey Kore örneklerinde olduğu gibi — nispeten kolay geri döndürülebilirken, "köklü değişim" hükmü — 2004'te Irak örneğinde olduğu gibi — çok daha kalıcı bir statü sağlar. Bu ayırım yatırımcıların risk değerlendirmesi bakımından kritiktir; hukuki kalıcılık algısı bankaların uzun vadeli kredi tahsis kararlarını doğrudan etkiler. Sürecin henüz 45 günlük ön ihbar aşamasında olması ve Kongre onayının bu makalenin yazıldığı tarihte kesinleşmemiş olması, VIII. Bölümde ele alınan bir sınırlılıktır.

V. Asıl Sorun: Yaptırımların Ötesinde Risk Azaltma (De-risking) Sorunsalı

Yaptırım rejimi hukuken tasfiye edilmiş olsa da, bankaların Suriye ile ilişkili işlemlerde sergilediği ihtiyatlı tutum sürmektedir. Syrian Network for Human Rights'ın (2025) tabiriyle, yıllarca süren ikincil yaptırım baskısı bankalar

nezdinde "gizli yaptırımlar" olarak nitelendirilebilecek bir kurumsal risk kültürü inşa etmiştir. Muhabir bankacılık ilişkilerinin yapısı gereği bir bankanın fonun nihai kullanım amacını ve gerçek lehdarını tam olarak doğrulayamaması, tek bir ihlalin dahi OFAC yaptırımı, itibar kaybı ya da dolar takas erişiminin kesilmesi gibi ağır sonuçlara yol açabilmesi riskini taşır.

De-risking'in yalnızca bankaların alışkanlıklarını değiştirmekte gecikmesiyle açıklamak yeterli değildir. Dünya Bankası Grubu'nun sekiz ülkeyi kapsayan çalışması, bazı muhabir bankacılık ilişkilerinin düşük gelir üretirken yüksek uyum ve itibar riski taşıdığını göstermektedir (World Bank Group, 2018). Bankalar açısından işlem hacmi beklenen maliyeti karşılamadığında piyasadan çekilmek ticari bir tercih hâline gelebilir. Bu nedenle kurulacak yapının amacı risk algısını idari bir kararla değiştirmek değil; şeffaflık, denetim ve garanti yoluyla işlem maliyetini ve muhtemel kaybı azaltmak olmalıdır.

Bu değerlendirme yalnızca krediye erişilip erişilemediğini değil, kredinin hangi koşullarla sağlandığını da etkiler. Kısa vade, yüksek teminat talebi, uyum giderleri ve siyasi risk primi, teknik olarak uygulanabilir bir projenin finansal kapanışa ulaşmasını zorlaştırabilir. Özellikle elektrik projelerinde gelirler yerel para cinsinden elde edilirken, borçların yabancı para üzerinden ödenmesi ayrıca döviz ve tarife riski yaratmaktadır. Dolayısıyla bankacılık kanallarının yeniden açılması önemlidir; fakat uzun vadeli finansman, gelir güvencesi ve döviz riskinin nasıl yönetileceği açıklığa kavuşmadan tek başına yeterli değildir.

Bu yapısal ihtiyat, yaptırımların kaldırılmasının otomatik olarak sermayeyi serbest bırakmadığını, altyapıyı onarmadığını ya da istihdam yaratmadığını gösteren Belfer Center (2025) değerlendirmesiyle de örtüşmektedir. Al Hilali'nin (The National, 2026) ifadesiyle, Avrupa'daki bir hesaptan Suriye'ye büyük meblağlı transfer gerçekleştirmek hâlâ ciddi bir güçlüktür; Arap Bankası'nın Suriye'nin Avrupa Arap Bankası nezdinde açtığı euro hesabı gibi münferit girişimler bu boşluğu kısmen doldurmaktadır. Öte yandan ödeme altyapısında somut ilerlemeler de vardır: Mastercard'ın Eylül 2025'te Suriye Merkez Bankası ile imzaladığı mutabakat zaptının ardından Ocak 2026'da QNB Group ile kurduğu ortaklık (Iacovcich, 2026) ve Mayıs 2026'da Visa-Mastercard ağlarının Suriye'de deneme işlemlerini tamamlaması (The Middle East Observer, 2026), perakende ödemeleri düzeyinde kayda değer bir normalleşmeye işaret eder. Ancak bu gelişmeler tüketici ölçekli işlemlerle sınırlıdır; enerji sektörünün ihtiyaç duyduğu büyük ölçekli, projeye dayalı ve çok yıllık sermaye akışlarının önündeki muhabir bankacılık darboğazı henüz çözülmemiştir.

VI. Karşılaştırmalı Uluslararası Deneyimler

VI.I. Irak Modeli: Kalkınma Fonu ve Emanet Hesap Mimarisi

2003'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1483 sayılı kararıyla tesis edilen Irak Kalkınma Fonu (Development Fund for Iraq – DFI), petrol ve doğal gaz ihracat gelirlerinin tek bir denetlenebilir emanet hesabında toplanmasını ve bu hesabın Uluslararası Danışma ve Gözetim Kurulu (IAMB) tarafından bağımsız biçimde denetlenmesini öngören bir mimari kurmuştur (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 2003; Amerika Birleşik Devletleri Hesap Verebilirlik Ofisi [GAO], 2004). Modelin işlevi, uluslararası alıcıların ödemelerini doğrudan devlet hazinesine değil, şeffaflığı garanti altına alınmış bir hesaba yapmalarını sağlamaktır. Model kusursuz değildir: IAMB'nin denetim süreci ilk aylarda usul anlaşmazlıkları nedeniyle işlevini tam yerine getirememiş, bu dönemde önemli miktarda fonun hesap verebilirlik dışı

harcandığı eleştirilmiştir (GAO, 2004). Buradan çıkan ders açıktır — emanet hesap mimarisi, ancak bağımsız ve operasyonel olarak güçlü bir denetim kuruluyla eşzamanlı hayata geçtiğinde anlam kazanır.

VI.II. Avrupa-İran Deneyimi: INSTEX'in Yapısal Sınırları

2019'da Fransa, Almanya ve Birleşik Krallık (E3) tarafından kurulan INSTEX, ABD'nin ikincil yaptırımlarına maruz kalmaksızın İran ile insani nitelikli ticareti sürdürmek amacıyla tasarlanmış, hükümetler tarafından desteklenen bir özel amaçlı araçtır (European Council on Foreign Relations, t.y.). Doğrudan sınır ötesi ödeme yerine bir takas mantığıyla işlemekte; Avrupalı bir ithalatçının borcu ile bir ihracatçının alacağı karşılıklı mahsuplaşmaktadır. Sonuç iç açıyı değildir. Kuruluşundan Mart 2023'teki tasfiyesine dek dört yılı aşkın sürede yalnızca tek bir işlem gerçekleştirilebilmiştir; İran tarafının eşleniği STFI'yı tam işletmemesi, hacimlerin yetersizliği ve siyasi güven eksikliği mekanizmayı fiilen atıl bırakmıştır (Bourse & Bazaar Foundation, 2025). INSTEX, Suriye bağlamına doğrudan kopyalanabilir bir başarı modeli değil; kurumsal mimarinin siyasi güven ve işlem hacmi olmaksızın yetersiz kalacağını gösteren bir uyarı vakasıdır.

VI.III. Libya Modeli: Donmuş Varlıkların Kademeli Çözülmesi

Libya'da 2011 sonrası dönemde BM Güvenlik Konseyi kararlarıyla dondurulan devlet varlıkları, kademeli, denetimli ve sektörel önceliklendirmeye dayalı biçimde serbest bırakılmıştır. Belirleyici unsur, tek seferlik bir çözümme değil; insani ihtiyaçlar ve temel kamu hizmetlerinden başlayarak genişleyen bir normalleşme takvimidir. Libya deneyimi, finansal serbestleşmenin sektörel önceliklendirme ve kademeli güven inşasıyla ilerlemesinin, tek seferlik bir açılıma kıyasla daha sürdürülebilir sonuçlar verdiğini göstermektedir.

VI.IV. Karşılaştırmalı Değerlendirme

Üç vakanın temel boyutlar bakımından karşılaştırması Tablo 1'de özetlenmektedir.

Boyut	Irak (DFI)	İran-Avrupa (INSTEX)	Libya	Suriye İçin Ders
Hukuki dayanak	BMGK 1483 (2003) — çok taraflı, Bölüm VII	E3 hükümetlerarası anlaşma — bölgesel/ikili	BMGK yaptırım kararları — çok taraflı	Çok taraflı dayanak, denetim meşruiyetini artırır
Kurumsal yapı	Emanet hesabı + bağımsız denetim kurulu (IAMB)	Devlet destekli SPV + karşı taraf STFI	Kademeli varlık çözme + BM Yaptırım Komitesi	Bağımsız denetim şart, tek taraflı yapı riskli
Sonuç	Kısmen başarılı; erken dönem hesap verebilirlik sorunları	Büyük ölçüde başarısız; 4 yılda 1 işlem	Kademeli, nispeten sürdürülebilir	Kademeli + denetimli yaklaşım tercih edilmeli

Tablo 1. Irak, İran-Avrupa ve Libya deneyimlerinin karşılaştırmalı özeti (derleyen: yazar).

VII. Suriye Enerji Sektörü İçin Uygulanabilir Finansal Mimari Önerileri

Karşılaştırmalı deneyimlerden süzülen dersler, birbirini dışlamayan ve tamamlayıcı nitelikte dört bileşen etrafında toplanabilir. Bu liste kapsamlı değil, gösterge niteliğindedir; uygulamada sektörel ve şirket bazlı özelleştirme gerekecektir.

VII.I. Kademeli Emanet Hesap ve Aşamalı Ödeme Modelleri

Irak örneğinden çıkarılabilecek başlıca ders, büyük enerji projelerinde ödemenin doğrudan taraflar arasında yapılması yerine güvenilir bir üçüncü bankada açılan ve bağımsız denetime tabi tutulan emanet hesaplarının kullanılabilmesidir. Paranın ancak belirli bir işin tamamlanması, teslimatın doğrulanması veya harcamanın belgelendirilmesi sonrasında serbest bırakılması taraflar arasındaki güven sorununu azaltır. Böyle bir hesap tek başına kredi yaratmaz; ancak nakit akışının nasıl işleyeceğini bankalar açısından daha açık hâle getirir.

VII.II. İhracat Kredi Kuruluşları ve Çok Taraflı Garanti Mekanizmaları

Birleşik Krallık'ın Al-Şara'nın Londra ziyareti sırasında duyurduğu ve Suriye ile ticaret yapan İngiliz şirketlerini kapsayan ihracat finansmanı programı bu açıdan dikkate değer bir örnektir (The National, 2026). MIGA gibi siyasi risk sigortası kuruluşları ile ulusal ihracat kredi kuruluşlarının sağlayacağı teminatlar, ticari bankaların tek başına üstlenmek istemediği bazı ülke ve ödeme risklerini paylaşabilir. Bu imkân özellikle yurt dışından yoğun biçimde ekipman ve teknik hizmet alınacak elektrik, petrol ve doğal gaz projeleri bakımından önem taşımaktadır.

VII.III. Karma Finansman ve Siyasi Risk Sigortası

Kırılgan ülkelerde bu araçlar çoğu zaman ayrı ayrı değil, karma finansman (blended finance) yapıları içinde kullanılmaktadır. Bu yapıda hibe, uygun koşullu kamu veya kalkınma finansmanı, ticari kredi ve özel sermaye aynı projede farklı riskleri üstlenir. Basile ve Neunuebel (2019), kırılganlık arttıkça resmî finansmanın özel yatırımı harekete geçirme gücünün azaldığını ve tasarının ülkenin koşullarına göre yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Suriye'de elektrik üretimi veya şebeke rehabilitasyonu gibi temel projelerde ilk aşamadaki riskin bir kısmı hibe ya da uygun koşullu fonlarla karşılanabilir; ticari bankalar ise daha sınırlı risk taşıyan bölüme katılabilir.

Siyasi risk sigortası bu yapının tamamlayıcı parçalarından biridir. Transfer ve döviz çevrilebilirliği, kamulaştırma, sözleşme ihlali, savaş veya iç karışıklık gibi yatırımcının doğrudan kontrol edemediği risklerin bir bölümü belirli şartlarla sigortalanabilir. Bu koruma projenin ticari açıdan sağlam olma zorunluluğunu ortadan kaldırmaz; ancak kredi verenlerin daha uzun vadeli düşünmesini kolaylaştırabilir. Garantilerin kamu maliyesi üzerinde gelecekte yaratacağı yük de baştan hesaplanmalıdır. Gerçekçi olmayan gelir tahminlerine dayanan veya bütçede açıkça gösterilmeyen garantiler, yatırım çekmek yerine yeni bir mali sorun doğurabilir.

VII.IV. Muhabir Bankacılık İlişkileri ve Dijital Ödeme Altyapısı

Suriye bankalarının uluslararası muhabirlerle yeniden çalışabilmesi için AML/CFT kapasitesinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Arap Bankası'nın Suriye'nin Avrupa Arap Bankası nezdinde euro hesabı açması bu yönde atılmış sınırlı fakat somut bir adımdır (The National, 2026). Gerçek faydalanıcı bilgilerinin güvenilir şekilde sunulması, işlemlerin izlenebilmesi ve bankalar arasında ortak risk ölçütlerinin oluşması süreci hızlandırabilir. Mastercard-QNB ortaklığı ile

Visa'nın deneme işlemleri perakende ödemeler bakımından olumlu olmakla birlikte, enerji yatırımlarının gerektirdiği yüksek tutarlı ve uzun vadeli finansman için klasik muhabir bankacılık kanalları hâlâ belirleyicidir (Iacovcic, 2026; The Middle East Observer, 2026).

VII.V. Enerji Yatırımlarında Aşamalı Önceliklendirme

İlk yıllarda kullanılabilecek finansman sınırlı olacağından, hangi projelerin önce ele alınacağı ayrıca önemlidir. Yalnızca büyük üretim tesislerine yönelmek, günlük hayatı doğrudan etkileyen elektrik kesintileri ve şebeke sorunlarının sürmesine yol açabilir. IEA (2021), enerji verimliliği, şebeke iyileştirmeleri ve dağıtık üretim gibi daha kısa sürede sonuç veren yatırımların ekonomik faaliyet ve enerji güvenliği üzerinde hızlı etki yaratabildiğini belirtmektedir. Bu nedenle acil bakım ve onarım işleriyle başlanması, ardından yeni üretim kapasitesine ve daha uzun vadeli dönüşüm projelerine geçilmesi daha uygulanabilir bir sıra sunmaktadır.

VII.VI. Siyasi Körfez Finansmanı

Yukarıdaki üç bileşenin ötesinde, Suriye'nin finansman denkleminde ayrı bir kanal daha belirlemektedir: Körfez sermayesinin doğrudan ve büyük ölçüde siyasi motivasyonlu biçimde devreye girmesi. Katar ve Suudi Arabistan, Şam yönetimiyle kurdukları yakın temas sayesinde — çoğu zaman Washington'ın açık telkinleriyle — Suriye'nin öncelikli stratejik projelerini finanse etmektedir. Bu finansmanın niteliği klasik ticari kredi mantığından ayrışır: kimi proje borçlandırma usulüyle, yani geri ödeme yükümlülüğü taşıyan bir kredi ilişkisiyle; kimi proje ise doğrudan karşılıksız destek şeklinde yapılandırılmaktadır.

Emanet hesap ya da ECA garantisi gibi önceki bölümlerde ele alınan mekanizmalardan temel farkı da tam burada yatar — zira bu kanalda belirleyici olan bağımsız denetim kurulları değil, devletlerarası siyasi güven ilişkileridir. Körfez finansmanı bu bakımdan hem bir fırsat hem bir kırılganlık taşır: fırsattır, çünkü muhabir bankacılık darboğazını bertaraf eden, devletten devlete doğrudan akan bir kanal sunar; kırılganlıktır, çünkü sürekliliği piyasa koşullarına değil, Washington-Riyad-Doha hattındaki siyasi uyuma bağlı kalır. Nitekim bu kırılganlığın somut bir örneği aşağıda X. bölümde ele alınmaktadır.

Körfez kaynaklı finansmanın kalıcı bir katkıya dönüşmesi, fonların nasıl kullanıldığının açık biçimde izlenmesine bağlıdır. Proje hesaplarının ayrı tutulması, tedarik ve harcamaların bağımsız denetime açılması ve kredi şartlarının anlaşılır şekilde açıklanması sonraki yatırımcılar bakımından da güven yaratabilir. Bütün kaynakların kamu borcu olarak alınması yerine hibe, uzun vadeli uygun koşullu kredi ve ticari finansmanın proje özelliklerine göre dengelenmesi daha sağlıklı olacaktır. Bu durumda siyasi destek, özel sermayenin yerine geçen sürekli bir kaynak olmaktan çok, piyasa finansmanına geçişi kolaylaştıran bir başlangıç aracı işlevi görebilir.

VIII. Sınırlılıklar

- Zamansal oynaklık: SST listesinden çıkarılma süreci bu makalenin yazıldığı sırada henüz 45 günlük ön ihbar aşamasındadır; sürecin sonuçlanma biçimi bazı bulguları etkileyebilir.
- Kaynak dengesi: Kaynakların bir kısmı güncel haber ve kurumsal materyaldir; bu, konunun güncelliği gereği kısmen kaçınılmazdır ve hakemli akademik kaynaklarla (II. bölüm) dengelenmeye çalışılmıştır.

- Bağlamsal aktarılabirlik sınırı: Irak, İran ve Libya farklı siyasi rejim türleri ve uluslararası yönetim düzeyleri taşımaktadır; bu, önerilen derslerin Suriye'ye birebir aktarılabirliğini sınırlandırır.
- Birincil veri eksikliği: Çalışma masa başı niteliktedir; banka düzeyinde işlem hacmi veya görüşme verisi içermez. İleride yapılacak araştırmalar bu boşluğu Suriyeli ve uluslararası banka temsilcileriyle görüşmelerle doldurabilir.

IX. Kurumsal Politika Çıkarımları: Ara Kurumların Rolü

Hukuki netliğin arttığı ama kurumsal güvenin henüz oturmadığı geçiş dönemlerinde, ne salt piyasa aktörleri ne de resmi diplomasi tek başına bir güven boşluğunu dolduramaz. Düşünce kuruluşları, ticaret odaları ve kalkınma ajansları gibi ara kurumlar; bilgi aracılığı, uyum kapasitesi geliştirme ve finansal yapılandırma danışmanlığı işlevlerini bir araya getirerek tamamlayıcı bir rol üstlenebilir. Böyle bir ara kurumun katkısı somut olarak dört bileşende ifade edilebilir: yaptırım rejiminin güncel hukuki durumunu izleyen bir raporlama işlevi, finansal kurumlara ve enerji şirketlerine yönelik AML/CFT uyum eğitimleri, emanet hesap mimarisi ile ECA finansmanı konusunda proje bazlı danışmanlık ve uluslararası şirketleri yerel muhataplarla bir araya getiren ağ kurma faaliyetleri.

Bu tür bir kurumsal rol, mevcut hukuki çerçevenin dışına çıkan ya da onu dolanan bir aracılık değildir; şeffaflık, denetlenebilirlik ve uyum kapasitesi eksikliğini bir güven inşası fonksiyonudur. Bununla birlikte, bu tür önerilerin nesnellik doğası gereği sınırlı olabilir; bu sınırlılık aşağıdaki beyanla açıkça ortaya konmaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanmasında yazarın bağlı bulunduğu kurumun enerji politikası danışmanlığı alanında faaliyet göstermesi, IX. Bölümde sunulan kurumsal örnek bakımından potansiyel bir çıkar çatışması oluşturabilir. Çalışmanın II-VIII. Bölümlerindeki kuramsal çerçeve, ampirik bulgular ve karşılaştırmalı analiz, III. Bölümde belirtilen yöntemle, bu kurumsal ilişkiden bağımsız olarak üretilmiştir.

X. Enerji Kaynakları Üzerinde Devam Eden Rekabet

Suriye'nin enerji kaynakları üzerindeki uluslararası rekabet, salt ticari bir mücadeleden ibaret değildir; aynı zamanda nüfuz alanları mücadelesinin yeni bir cephesini oluşturmaktadır. Washington, kendi şirketlerinin — başta Chevron ve ConocoPhillips olmak üzere — Suriye petrol ve doğal gaz sahalarındaki konumunu güçlendirirken, İngiliz, Fransız, Çinli ve Rus kökenli şirketlerin aynı sahalarla erişimini açık siyasi baskıyla sınırlandırmaya çalışmaktadır.

Bu baskı yalnızca söylem düzeyinde kalmamakta, doğrudan lisans ve ruhsat süreçlerine de yansımaktadır; nitekim Suriye'nin yeniden inşasını finanse eden bazı Katar menşeli şirketlerin ruhsatlarının iptal edilmesi, söz konusu siyasi baskının somut bir tezahürü olarak okunabilir. Bu gelişme, bir önceki bölümde ele alınan Körfez finansmanı kanalının kırılma noktasını da doğrudan teyit etmektedir — zira Katar sermayesi, ne denli siyasi irade ve iyi niyetle devreye girerse girsin, nihayetinde Washington'ın stratejik tercihlerine tâbi bir konumda kalmaktadır.

Velhasıl, Suriye'nin enerji finansmanı meselesi yalnızca teknik bir bankacılık sorunu değildir; büyük güçler arası rekabetin dolaylı ama etkili bir yansımasıdır. Bu nedenle önerilen finansal mimarilerin — emanet hesap, ECA garantisi, muhabir bankacılık kapasitesi ya da Körfez finansmanı, hangisi olursa olsun — hiçbiri bu jeopolitik gerilimden bağımsız işleyemeyecektir.

XI. Sonuç

Makalede Suriye'deki istikrar ile enerji sektörünün yeniden inşası arasındaki ilişki, silahlandırılmış karşılıklı bağımlılık kuramı ve de-risking yazını üzerinden ele alınmıştır. Irak, INSTEX ve Libya örnekleri, yaptırımların hukuken kaldırılmasının finansal normalleşmeyi tek başına sağlamadığını göstermektedir. Irak'taki hesap ve denetim düzeni belirli bir güven çerçevesi sunarken, INSTEX yeterli siyasi destek ve işlem hacmi olmadan alternatif ödeme mekanizmalarının ne kadar sınırlı kalabileceğini ortaya koymuştur. Libya deneyimi ise finansal açılımın bir anda değil, önceliklere göre aşamalı biçimde ilerletilmesinin daha gerçekçi olduğunu göstermektedir.

Suriye için tek bir araca dayanan çözüm yeterli görünmemektedir. Emanet hesaplar ödeme güvenliğini artırabilir; ihracat kredi kuruluşları ve çok taraflı garantiler bankaların üstlendiği ülke riskini azaltabilir. Kalıcı normalleşme ise AML/CFT kapasitesinin gelişmesine ve muhabir bankacılık ilişkilerinin yeniden kurulmasına bağlıdır. Katar ve Suudi Arabistan kaynaklı finansman kısa vadede önemli bir boşluğu doldurabilir, ancak bu kanalın devamlılığı bölgesel siyasi dengelerden etkilenmektedir. Bu nedenle Körfez desteğinin daha açık, denetlenebilir ve proje bazlı yapılar içinde kullanılması önem taşımaktadır.

Kırılgan ekonomilerde özel sermaye yalnızca beklenen getiriye bakarak karar vermemektedir. Sözleşmelerin uygulanması, proje gelirlerinin güvenilirliği ve risklerin taraflar arasında nasıl paylaşıldığı da en az getiri kadar önemlidir. Suriye açısından başarıyı yalnızca ülkeye giren dış kaynak miktarıyla ölçmek bu nedenle yanıltıcı olabilir. Kısa vadede şebeke onarımı ve mevcut tesislerin rehabilitasyonu, orta vadede güvenilir üretim kapasitesi, daha ileride ise çeşitlendirilmiş ve verimli bir enerji sistemi hedeflenebilir. Böyle bir sıra, finansman imkânları ile enerji politikasının ihtiyaçlarını daha uyumlu hâle getirecektir.

Suriye enerji sektörünün yeniden inşasında asıl mesele, para bulunmasının yanında bu paranın güvenli ve izlenebilir biçimde kullanılabilmesidir. Düşünce kuruluşları, ticaret odaları ve kalkınma ajansları güncel hukuki bilgi sağlama, uyum kapasitesini geliştirme ve yerel kurumlarla yabancı şirketler arasında bağlantı kurma alanlarında katkı sunabilir. Bundan sonraki araştırmalarda banka, yatırımcı ve kamu temsilcileriyle yapılacak görüşmeler, burada tartışılan araçların uygulamadaki karşılığını daha sağlıklı biçimde değerlendirmeye yardımcı olacaktır.

Kaynakça

- Alpert, R., & Salzman, G. (2025, 19 Aralık). Caesar Act repeal and the Syria sanctions removal report card. Just Security. <https://www.justsecurity.org/125619/removing-syria-state-sponsor-terrorism-designation/>
- Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı. (2026, 8 Temmuz). Initiating rescission process of Syria's designation as a state sponsor of terrorism [Basın açıklaması]. <https://www.state.gov/releases/office-of-the-spokesperson/2026/07/initiating-rescission-process-of-syrias-designation-as-a-state-sponsor-of-terrorism>
- Amerika Birleşik Devletleri Hazine Bakanlığı Yabancı Varlıkları Kontrol Ofisi (OFAC). (t.y.). Syria sanctions – Inactive and archived. <https://ofac.treasury.gov/sanctions-programs-and-country-information/syria-sanctions-inactive-and-archived>
- Amerika Birleşik Devletleri Hesap Verebilirlik Ofisi (GAO). (2004). Recovering Iraq's assets: Preliminary observations on U.S. efforts and challenges (GAO-04-579T). <https://www.gao.gov/assets/a110707.html>
- Arab News. (2026, 1 Temmuz). Business leaders gather in Damascus for Syrian-British conference on economic diversification. <https://www.arabnews.com/node/2649316/amp>
- Basile, I., & Neunuebel, C. (2019). Blended finance in fragile contexts. OECD Development Co-operation Working Papers, No. 62. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/f5e557b2-en>

- Belfer Center for Science and International Affairs. (2025, 23 Aralık). What lifting U.S. sanctions means for Syria's transition. <https://www.belfercenter.org/research-analysis/what-lifting-us-sanctions-means-syrias-transition>
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi. (2003). Resolution 1483 (2003) [S/RES/1483]. <https://press.un.org/en/2003/sc7765.doc.htm>
- Bourse & Bazaar Foundation. (2025, 25 Mayıs). Iran trade mechanism INSTEX is shutting down. <https://www.bourseandbazaar.org/articles/2023/2/2/instex-shuts-down-in-a-loss-for-european-economic-sovereignty>
- Curtis. (2025, 22 Aralık). U.S. repeals the Caesar Act in latest move to ease Syria sanctions. <https://www.curtis.com/our-firm/news/u-s-repeals-the-caesar-act-in-latest-move-to-ease-syria-sanctions>
- El Taraboulsi-McCarthy, S. (2022). Whose risk? Bank de-risking and the politics of interpretation and vulnerability in the Middle East and North Africa. *International Review of the Red Cross*, 104(916). <https://international-review.icrc.org/articles/whose-risk-bank-de-risking-and-politics-of-interpretation-and-vulnerability-in-the-mena-916>
- European Council on Foreign Relations. (t.y.). Trading with Iran via the special purpose vehicle: How it can work. (https://ecfr.eu/article/commentary_trading_with_iran_special_purpose_vehicle_how_it_can_work/)
- Farrell, H., & Newman, A. L. (2019). Weaponized interdependence: How global economic networks shape state coercion. *International Security*, 44(1), 42–79. https://doi.org/10.1162/ISEC_a_00351
- Gordon, S., Robinson, A., Goulding, H., & Mahyub, R. (2018). The impact of bank de-risking on the humanitarian response to the Syrian crisis (HPG Working Paper). Overseas Development Institute. <https://odi.org/en/publications/the-impact-of-bank-de-risking-on-the-humanitarian-response-to-the-syrian-crisis/>
- Iacovcich, S. (2026, 6 Ocak). Mastercard expands payment services in Syria with new partnership. FSTech. https://www.fstech.co.uk/fst/Mastercard_expands_payment_services_in_syria_with_new_partnership.php
- International Energy Agency (IEA). (2021). Financing clean energy transitions in emerging and developing economies. IEA. <https://www.iea.org/reports/financing-clean-energy-transitions-in-emerging-and-developing-economies>
- International Energy Agency (IEA). (2024). Reducing the cost of capital: Strategies to unlock clean energy investment in emerging and developing economies. IEA. <https://www.iea.org/reports/reducing-the-cost-of-capital>

- International Energy Agency (IEA) & International Finance Corporation (IFC). (2023). Scaling up private finance for clean energy in emerging and developing economies. IEA. <https://www.iea.org/reports/scaling-up-private-finance-for-clean-energy-in-emerging-and-developing-economies>
- Jacobson, M. (2025, 5 Kasım). Removing Syria's designation as a state sponsor of terrorism: Retaining leverage and ensuring accountability. The Washington Institute. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/removing-syrias-designation-state-sponsor-terrorism-retaining-leverage-and-ensuring>
- SANA. (2026, 1 Temmuz). Syria hosts first Syrian-British business conference to boost economic ties. <https://sana.sy/en/economic/2326670/>
- Semafor. (2026, 8 Temmuz). Rubio makes it official: Trump will remove Syrian terrorism designation. <https://www.semafor.com/article/07/08/2026/rubio-makes-it-official-trump-will-remove-syrian-terrorism-designation>
- Stiglitz, J. E., & Weiss, A. (1981). Credit rationing in markets with imperfect information. The American Economic Review, 71(3), 393–410.
- Syrian Network for Human Rights. (2025, 19 Aralık). The lifting of secondary sanctions under the Caesar Act: A legal shift and its implications for financial and investment compliance. <https://snhr.org/blog/2025/12/19/the-lifting-of-secondary-sanctions-under-the-caesar-act-a-legal-shift-and-its-implications-for-financial-and-investment-compliance/>
- The Middle East Observer. (2026, 13 Mayıs). Syria rejoins global payment networks after 15 years of isolation. <https://meobserver.org/business-economix/market-updates-finance/2026/05/13/syria-rejoins-global-payment-networks-after-15-years-of-isolation/>
- The National. (2026, 27 Mart). Al Shara to visit UK as business opportunities open up in Syria. <https://www.thenationalnews.com/news/uk/2026/03/27/al-shara-to-visit-uk-as-business-opportunities-open-up-in-syria/>
- World Bank Group. (2018). The decline in access to correspondent banking services in emerging markets: Trends, impacts, and solutions. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/552411525105603327/the-decline-in-access-to-correspondent-banking-services-in-emerging-markets-trends-impacts-and-solutions-lessons-learned-from-eight-country-case-studies>